

Michałowski, Janusz Maciej

Mieczysława Gębarowicza życie w służbie nauki i kultury

Muzealnictwo 30, 9-23

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mieczysława Gębarowicza życie w służbie nauki i kultury

Profesor doktor Mieczysław Gębarowicz zmarł 2 września 1984 r. we Lwowie, w dziewięćdziesiątym pierwszym roku swego pracowitego, pożytecznego dla ludzi i Ojczyzny, niełatwego życia. Urodził się 17 grudnia 1893 r. w Jarosławiu w środowisku inteligenckim, jako syn Teofila i Bronisławy ze Smolków. Dzieciństwo spędził w Stanisławowie, tam rozpoczął naukę szkolną, a gdy miał dziesięć lat rodzina przeniosła się do Buczacza — „wschodniogalicyskiej dziury”, jak napisze po latach. Przyszłego historyka i historyka sztuki zafascynowała malownicza okolica, bogata w zabytki — świadectwo żyjących w pieśniach i opowiadaniach czasów dawnych walk i zmagañ.

Współczesność wkroczyła w jego życie udziałem w patriotycznej konspiracji „Zarzewia”. Praca oświatowa i kulturalna prowadzona wśród młodzieży wiejskiej była, jak to Profesor określił w swej *Autobiografii*: *szkołą obywatelskiego myślenia i odpowiedzialności społecznej, którą większość [...] rówieśników pomysłnie zakończyła. Świadczą o tym nazwiska bohaterów pierwszej i drugiej wojny, z których wielu opłaciło ją życiem. Nie pozostali przyziemnymi zjadaczami chleba, niektórzy brali aktywny udział w odbudowie drugiej Rzeczypospolitej*¹.

Dom rodzinny i „Zarzewie” ukształtowały przywiązanie do wartości elementarnych: prawdy, uczciwości, rzetelności, wierności obowiązkowi i samemu sobie. Kreśląc przed dwoma laty własne *curriculum vitae* podsumował: *choć straciłem wszystkie zdobyte pracą tytuły i stanowiska, nie uważam się za bankruta*². Gdy przypadek zetknął młodego chłopca ze zbiorami lwowskiego Muzeum im. Lubomirskich postanowił zostać kustoszem, co wywołało zrozumiałe rozbawienie rodziców, los jednak chciał, aby istotnie objął po latach to stanowisko, a fakt ten w znacznym stopniu zdeteminował jego losy w drugiej połowie życia.

Znalazłszy sprzyjającą atmosferę domową dla typowo jeszcze dziecinnego kolekcjonerstwa,

Mieczysław Gębarowicz podjął później, mając lat szesnaście, samodzielne poszukiwania archeologiczne. *Do podjęcia „wyprawy” — pisał w Autobiografii — zachęciły mnie [...] otrzymane w darze od znajomych moich rodziców fragmenty z podaniem miejsca ich pochodzenia, a ponieważ leżało ono o kilkanaście kilometrów koleją, wystarczyło, bym się tam wyprawił. Jakoż szczęśliwie odnalazłem to stanowisko nad urwiskiem, na łące, którą przecinał strumyk rozmywając jakąś osadę trypolską, a może późniejszą. W każdym razie materiału było w bród, z czego skorzystałem zwałając do domu kilka buł krzemiennych ze śladami obróbki i różnego rodzaju czerepki*³. I tu, jak w wypadku zetknięcia się w dzieciństwie z lwowskim Muzeum im. Lubomirskich, trudno było przewidzieć, że te młodzieńcze zainteresowania zaowocują jedenaście lat po II wojnie światowej rozprawą o znaczeniu figurek kobiecych kultury trypolskiej⁴.

W swych wspomnieniach Profesor Gębarowicz wymienia kolejny etap fascynacji sztuką: pomysł stworzenia nauki o „starożytnościach” przez napisanie książki zainspirowanej podręcznikiem numizmatyki Bayera. Iluzje nowatorstwa tych projektów rozwiały się, gdy poznał czasopismo „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne” i opracowania z zakresu historii sztuki. *Zamiast marzyć o roli Kolumba, trzeba było zacząć myśleć o dołączeniu do moich poprzedników — napisał w Autobiografii*⁵. Dalsze etapy „wtajemniczenia” ujawniły nieadekwatność tego, co napisano o nowo poznanych dziełach malarzy polskich z krakowskich Sukiennic z wrażeniem, jakie nań wywarły. Było to *uczucie niedosytu w zetknięciu z tym, co na ich temat pisano*⁶.

Zetknięcie się z pracami historycznymi ujawniło wyczute wówczas raczej intuicyjnie, niż w pełni uświadomione — niedostatki metodologiczne historii sztuki. Dojrzewać zaczęła decyzja praktycznego i bezpośredniego poznania metody badań historycznych, a co za tym idzie

łączenia w toku przyszłych studiów wyższych obu tych dziedzin. Studia, przerwane wydarzeniami I wojny światowej, rozpoczął w 1912 r. na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu we Lwowie. *Mój profil naukowy* — napisał w *Autobiografii* — *sprawił kłopot przy próbach opatrzenia go etykietką: historyk czy historyk sztuki. Mam wrażenie, że w tym wypadku, jak i w podobnych, problem przestałby istnieć przy zastąpieniu dylematycznego „czy” łącznikiem „i”. W rzeczywistości bowiem jestem — jeśli idzie o przygotowanie teoretyczne — i jednym, i drugim. Zasadniczo uprawiam historię sztuki, ale z zastosowaniem historycznego trybu myślenia. Jeśli czasem daję się skusić „czystej” historii, jest to zabieg higieny duchowej. Idzie o to, aby najeżone niebezpieczeństwami subiektywizmu manowce historii sztuki zastąpić na chwilę twardym gruntem zobiektywizowanej metodologii i jednoznacznej terminologii historii, tej matki i królowej nauk*⁷.

Mimo, że plan prowadzenia równoległych studiów z zakresu historii i historii sztuki nigdy nie został zaaprobowany przez profesorów Mieczysława Gębarowicza: Stanisława Zakrzewskiego i Jana Bóloza Antoniewicza, to obaj ustąpili, dobierając odpowiednio tematykę [...] zajęć seminaryjnych⁸.

W 1920 r. Mieczysław Gębarowicz został asystentem w Katedrze Historii Polski macierzystego uniwersytetu, w rok później uzyskał doktorat, stanowiący wówczas zamknięcie studiów wyższych. W 1922 r. opuścił uniwersytet podejmując pracę w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich początkowo jako bibliotekarz, ze specjalnym przydziałem do zbiorów Pawlikowskich, od 1923 r. jako kustosz Muzeum im. Lubomirskich⁹. Zbiory Pawlikowskich — stanowiące wieczysty depozyt w Ossolineum — prócz księgozbioru i rękopisów zawierały m.in. również duży zbiór grafiki i rysunku. Muzeum im. Lubomirskich, integralna część Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, zajmowało jedno z naczelných miejsc wśród kolekcji muzealnych II Rzeczypospolitej, szcycąc się mianem jednego z najstarszych w kraju muzeów publicznych.

W 1923 r. Mieczysław Gębarowicz zadebiutował na polu historii sztuki dwoma artykułami ogłoszonymi na łamach „Sprawozdań Towar-

zystwa Naukowego we Lwowie”; w pierwszym omawiał brązowe drzwi płockie w Nowogrodzie Wielkim,¹⁰ w drugim — postać Walo (biskupa Beauvais i Paryża) i jego legacje w Polsce¹¹, przygotował też recenzję trzytomowego dzieła Ilariona Świencickiego pt. *Prykrasy rukopisw hałyckoj Ukrainy*, którą opublikował na łamach „Kwartalnika Historycznego”¹².

W latach 1922 i 1923 przebywał po kilka miesięcy w Rzymie, jako członek Ekspedycji Rzymskiej Polskiej Akademii Umiejętności prowadzącej prace w Archiwum Watykańskim. W 1923 r. rozpoczął wykłady na Wydziale Architektury Politechniki Lwowskiej, które prowadził aż do 1938 r. W latach 1925, 1929 i 1930, oraz w 1939 r. Gębarowicz odbył dłuższe podróże naukowe do Włoch, Francji, Hiszpanii, Belgii, Niemiec, Czechosłowacji i Austrii. W 1928 r. habilitował się na Uniwersytecie Jana Kazimierza, uzyskując stopień docenta historii sztuki, a następnie w 1936 r. — tytuł profesora na Wydziale Humanistycznym.

Związany z Ossolineum, zwłaszcza z dwoma działami Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, których był kustoszem: Zbiorami Pawlikowskich i Muzeum im. Lubomirskich, poświęcił obu kolekcjom kilka prac. I tak, wspólnie z Kazimierzem Tyszkowskim opracował artykuły omawiające ich zbiory w tomie pt. *Publiczne biblioteki lwowskie, Zarys dziejów* wydanym w 1926 r.¹³

Nie uchylał się też od popularyzacji, pisząc o zbiorach artystycznych Ossolineum, charakteryzując muzea i zbiory ziemi lwowskiej (1932)¹⁴. Ze stanowiskiem kustosa Muzeum im. Lubomirskich wiązało się podjęte, wspólnie z wiedeńskim uczonym Hansem Tietze, opracowanie rysunków Albrechta Dürera wydane w 1929 r. po polsku i niemiecku, w którym Mieczysław Gębarowicz omówił historię zbioru¹⁵. W tymże roku ukazał się katalog rękopisów Biblioteki im. Gwalberta Pawlikowskiego¹⁶.

W latach 1927—1939 powstały najważniejsze prace mediewistyczne uczonego; o początkach kultu św. Stanisława i jego średniowiecznym zabytku w Szwecji (1927, 1928)¹⁷, *Zabytki romańskie na Śląsku*¹⁸, i przede wszystkim dwie prace wydane w 1934 r.: *Architektura i rzeźba na Śląsku do schyłku XIV w.*¹⁹ oraz II tom uni-

wersyteckiego podręcznika historii sztuki (zwane go popularnie „historią sztuki Ossolineum”) poświęcony sztuce średniowiecza²⁰.

Nowa rewizja średniowiecza, Nareszcie polska historia sztuki, Doniosłe wydawnictwo, Polska synteza sztuki średniowiecznej — takimi tytułami w prasie i w fachowych periodykach odnotowano pracę profesora Gębarowicza i ossolińską inicjatywę. Pierwsza polska synteza dziejów sztuki europejskiego średniowiecza pozostała do dziś jedyną! Niestety nie doszło do realizacji koncepcji prof. dr Juliusza Starzyńskiego przygotowania nowego, uaktualnionego wydania.

Praca o arrasach wawelskich, przygotowana wspólnie z Tadeuszem Mańkowskim (opublikowana w różnych formach w 1931 r., 1934 r. i 1937 r.²¹), a także studium o nieznanym portrecie Zygmunta III (1936 r.)²², zapowiadają powojenne opracowania Mieczysława Gębarowicza, w których badacz wkraczał w epokę renesansu i baroku. Związała zaś publikacja o Psalterzu Floriańskim (1939)²³ powstała z okazji wydania zabytku w tymże roku, jest załącznikiem powojennej już książki pt. *Psalterz Floriański i jego geneza*²⁴. W grudniu 1939 r. prof. dr Mieczysław Gębarowicz ukończył 46 lat. Rok nacechowany tragicznymi wydarzeniami w życiu kraju i miasta, z którym Profesor związał swe losy, nie tylko podzielił niemal z matematyczną dokładnością jego życie na dwie części; cezura „wrzesień 1939 r.” oznacza zasadniczą zmianę warunków, w jakich odtąd żył i działał do 1945 r. na skutek okoliczności zewnętrznych, później zaś — w rezultacie własnej decyzji i indywidualnego wyboru. W toku kampanii wrześniowej 1939 r. Lwów został otoczony przez wojska niemieckie, miasto było bombardowane z powietrza i ostrzeliwane. Zakład Narodowy im. Ossolińskich nie był do nowoczesnej wojny przygotowany; dopiero w czasie oblężenia podjęto zabezpieczanie zbiorów. Na fotografii-dokumentie z tamtych czasów widzimy profesora Gębarowicza wśród pracowników Ossolineum i uczestniczących w akcji harcerzy-ochotników. 18 września podczas niemieckiego oblężenia miasta zmarł nagle na serce dyrektor Ossolineum, Ludwik Bernacki, wybitny uczyony, związany z Zakładem Narodowym od przeszło trzydziestu lat²⁵. Kie-

rownictwo Zakładu objęli trzej kustosze: Mieczysław Gębarowicz, Kazimierz Tyszkowski, Władysław Tadeusz Wisłocki²⁶. Drugi z wymienionych tu uczonych zmarł 25 kwietnia 1940 r.²⁷, nie przetrzymawszy ciężkiej zimy pierwszego roku wojny w nieopalanym gmachu biblioteki.

Początkowo kustosze kierowali Zakładem Narodowym samodzielnie. W październiku urządzono w salach biblioteki wystawę puszkinowską, jedyną tej jesieni wystawę naukową w polskiej instytucji na terenie kraju. W grudniu 1939 r. na czele Zakładu stanął publicysta i działacz polityczny, Jerzy Borejsza (1905—1952). Był to początek końca lwowskiego rozdziału działalności Ossolineum. Powojenni historycy Zakładu stwierdzają, iż Borejsza pragnął utrzymać Ossolineum jako ośrodek polski, jako całość nienaruszalną, jako Zakład obejmujący bibliotekę, muzeum i wydawnictwo. Decyzja jednak dotycząca losów Ossolineum w ramach Ukraińskiej SRR zapadła poza Lwowem i w styczniu 1940 r. biblioteka Zakładu — wśród innych bibliotek naukowych miasta — weszła w skład „Lwowskiej Filii” kijowskiej Biblioteki Akademii Nauk Ukraińskiej SRR. Niestety wiązało się to z likwidacją Muzeum im. Lubomirskich, o losach którego zdecydował czysto formalny wzgląd — w systemie organizacyjnym bibliotek Akademii nie było miejsca dla muzeum sztuki. Niestety likwidacja muzeum nie była równoznaczna z przejściem jego zbiorów w całości przez inną jednostkę muzealną. Historycznie ukształtowana kolekcja uległa rozbiciu. Brak zrozumienia dla celowości zachowania zbioru mógł być zrozumiały u czynników oficjalnych nie przygotowanych do decydowania w sposób kompetentny o losach muzeum artystycznego. Trudniej pojąć, a zwłaszcza usprawiedliwić tych spośród fachowców w dziedzinie muzealnictwa, polskich historyków sztuki, którzy pozostając obojętni wobec losów Muzeum im. Lubomirskich i zabiegów jego ostatniego kustosza — Mieczysława Gębarowicza, przychodzili do sal muzealnych jedynie po to, by wybrać te obrazy, które pragnęli widzieć na ścianach nowo powstałego muzeum Lwowskiej Obwodowej Galerii Obrazów (ukr.: *Lwiwska oblasna kartynna halereja*). Wybierali je, wedle wyraże-

nia Profesora, „jak w antykwariacie”, nie interesując się w ogóle losami muzeum jako całości. Z goryczą wspominał o tych wydarzeniach ostatni jego Opiekun!

Grafika i podręczny księgozbiór Muzeum im. Lubomirskich pozostały w bibliotece, wchodząc w skład nowo zorganizowanego Gabinetu Sztuki (ukr.: *Kabynet mystectwa*), gdzie pod opieką prof. Gębarowicza, kierownika tego działu Lwowskiej Filii Biblioteki AN USRR, znalazły się rysunki i grafika z Biblioteki Pawlikowskich (stanowiącej odrębny dział w dawnym Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich). Zbiory malarstwa podzielono natomiast pomiędzy lwowskie muzea, skąd później — w wyniku wymian muzealiów — niektóre obiekty wywędrowały w ogóle ze Lwowa. Jedynie część znalazła się po wojnie w muzeum wrocławskim, a „Unia Lubelska” Jana Matejki w Lublinie. W nowo utworzonym Gabinetie Sztuki współpracownikami Profesora zostali m.in. Tadeusz Mańkowski i Stanisław Ossowski.

W marcu 1940 r. Jerzego Borejszę na stanowisku dyrektora biblioteki zastąpił kijowianin Zajkin. Na jego miejsce przyszedł z kolei w październiku tegoż roku Zelenko, były sekretarz naukowy Biblioteki Akademii Nauk USRR w Kijowie.

Trudne warunki codziennego bytowania, niepewność jutra nie były warunkami sprzyjającymi normalnej pracy naukowej, mimo to grono dawnych, przedwojennych pracowników Zakładu Narodowego i osób ze środowisk naukowych i intelektualnych, nowo przyjętych do pracy w bibliotece w okresie radzieckim, pracowało nad inventaryzacją licznych zbiorów bibliotecznych, prywatnych i publicznych, które trafiły tu po wrześniu 1939 r. w wyniku nacjonalizacji. Polscy pracownicy biblioteki wzięli też udział w sesji naukowej zorganizowanej w październiku 1940 r. ku czci Gutenberga z okazji 500-lecia wynalezienia druku. Referaty wygłosili m.in. Tadeusz Mańkowski, Maria Chmielowska, Helena Blumówna, Mieczysław Gębarowicz zaś przedstawił referat o iluminowanych inkunabułach w zbiorach Lwowskiej Filii Biblioteki AN USRR²⁸. Wybuch wojny niemiecko-radzieckiej przeszkodził wydaniu drukiem materiałów z tej konferencji.

W południe 30 czerwca 1941 r., gdy wojska

niemieckie wkroczyły do Lwowa, budynek Zakładu Narodowego im. Ossolińskich obsadziła początkowo policja ukraińska. Po dwóch dniach naczelny dyrektor bibliotek w Generalnym Gubernatorstwie (do którego włączono dawne województwa południowo-wschodnie), dr Gustaw Abb zarządził rozpoczęcie pracy w bibliotece. Do Mieczysława Gębarowicza przyjechał niemiecki funkcjonariusz z pismem kancelarii generalnego gubernatora nakazującym wydanie rysunków Albrechta Dürera ze zbiorów dawnego Muzeum im. Lubomirskich. Dr Franciszek Pajęczkowski, jeden ze współpracowników Profesora w czasie okupacji, a po wojnie jeden z dyrektorów wrocławskiego Ossolineum²⁹, tak opisał to wydarzenie: *Między drem Gębarowiczem a niemieckim urzędnikiem doszło do żywej wymiany słów. Niemiec wyraził się, że rysunki Dürera zostały skradzione przez Polaków oraz że zauważył on niechęć dra Gębarowicza w stosunku do Niemców, a przecież wiadomo mu chyba, jak Niemcy postąpili z podobnymi ludźmi w Krakowie. Zakończył swą perorę powtórzeniem pytania, które już było wyraźną groźbą: chyba słyszał pan o tym? Owszem, słyszałem — odpowiedział profesor Gębarowicz. — Przed siłą trzeba było ustąpić i Niemcy zabrali rysunki Dürera³⁰.*

W początkach niemieckiej okupacji Lwowa Zakładem Narodowym im. Ossolińskich kierował kustosz Władysław Tadeusz Wisłocki. Wkrótce jednak po egzekucji grupy polskich profesorów na Wzgórzach Wóleckich, kustosz Wisłocki padł ofiarą skrytobójczego mordu³¹. Uprowadzony z domu przez policję ukraińską przepadł bez wieści. Tak więc prof. dr Mieczysław Gębarowicz pozostał jako jedyny przy życiu z zespołu kustoszy kierujących Ossolineum przed 1939 r.

W lipcu 1941 r. na mocy zarządzenia niemieckich władz okupacyjnych Ossolineum zostało, wraz z Biblioteką Baworowskich, II Oddziałem Państwowej Biblioteki (niem.: *Staatsbibliothek*) we Lwowie (Oddziałem I była Biblioteka Uniwersytecka; III zaś — Biblioteka Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki z Domem Narodnym). Kierował „Biblioteką Państwową” niemiecki dyrektor, Mieczysław Gębarowicz został komisarycznym kierownikiem owego II Oddziału.

Warunki, w jakich żyła ludność polska pod okupacją niemiecką we Lwowie były nieporównanie bardziej ciężkie, niż w innych częściach Generalnego Gubernatorstwa ze względu na współpracę z okupantem części ludności ukraińskiej. Dołączyły się do tego ciężkie warunki bytowe, kłopoty z zaopatrzeniem, które dla osób nie umiejących, czy nie chcących przystosować się do wojennej rzeczywistości oznaczały po prostu głód. W tym okresie zdarzyło się, że Profesor zemdlął z wyczerpania spowodowanego niedożywieniem — skoncentrowany na sprawach biblioteki nie mógł myśleć o sobie... Jak widać nie zdołano we Lwowie zorganizować pomocy dla ludzi nauki, jak się to działo na przykład w Warszawie.

Z inicjatywy prof. dr Mieczysława Gębarowicza okres niemieckiej okupacji Lwowa wykorzystano w bibliotece na liczne prace o poważnym znaczeniu; pracownicy dokonywali na przykład przeglądu zbioru periodyków uzupełniając brakujące stronicie, czy numery czasopism z egzemplarzy, które trafiły do zbiorów po wrześniu 1939 r. w rezultacie nacjonalizacji mniejszych bibliotek i zbiorów prywatnych³². Dzięki tej akcji prowadzonej z myślą o potrzebach nauki i kultury polskiej, lwowski zbiór czasopism XIX i XX stulecia (już przed 1939 r. przewyższający kompletnością zbiór krakowskiej Biblioteki Jagiellońskiej) został uzupełniony. Zbiór więc periodyków polskich przy ul. Ossolińskich (obecnie Wasyla Stefanyka) we Lwowie należy do najbogatszych, najbardziej kompletnych.

Drugą pracą, podjętą z myślą o przyszłości, zainicjowaną w czasie niemieckiej okupacji Lwowa, a zakończoną w 1946 r. było opracowanie katalogu systematycznego księgozbioru. Trudno tu bardziej szczegółowo wymieniać inne dziedziny tej „pracy organicznej” prowadzonej pod kierunkiem Profesora Gębarowicza przez zespół ossolińczyków w warunkach stałego zagrożenia i bardzo ciężkiej sytuacji bytowej, wspomnijmy więc tylko jeszcze o uratowaniu zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Jana Kazimierza oraz bibliotek zakładów i katedr uniwersyteckich, zagrożonych wobec zajęcia gmachu uniwersytetu przez niemieckie lotnictwo. Księgozbiór liczący ponad 100 tysięcy woluminów został przeniesiony do gmachu Za-

kładu Narodowego im. Ossolińskich, przeniesiony dosłownie, bo nie dysponowano żadnymi technicznymi udogodnieniami, ani środkami transportowymi. 9 kwietnia 1944 r. podczas bombardowania miasta uszkodzono budynki, zdemolowana została część urządzeń bibliotecznych. W początkach maja tegoż roku, podczas innego nalotu, jedna z bomb przebijając dach magazynu wpadła do księżnicy, a ulewny deszcz spowodował dalsze zniszczenia. I znowu dzięki niebywale energii kustosa Gębarowicza i ofiarności ossolińczyków naprawiono uszkodzenia, zabezpieczono zbiory przed dalszymi zniszczeniami.

Życie, wojenna sytuacja stawiały przed prof. dr Mieczysławem Gębarowiczem problemy, z jakimi nigdy w normalnych warunkach nie styka się muzeolog, czy pracownik naukowy. Tak więc na przykład wobec zbliżającego się frontu władze niemieckie zarządziły ewakuację zbiorów na zachód, przy czym oczywiście nie było możliwe śledzenie dalszych losów wysłanych tą drogą transportów, których kierunek tylko ogólnie był określony³³. Wysyłając część polskich rysunków ze Zbiorów Pawlikowskich, Mieczysław Gębarowicz nie miał żadnej gwarancji, że nie przepadną one w wojennej zawierusze. Szczęśliwie odnalazły się na Dolnym Śląsku i trafiły do swego prawowitego właściciela — reaktywowanego we Wrocławiu Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Pozostała zaś część kolekcji rysunków artystów polskich i w Polsce działających, a także inne działy, jak np. dokumentacja ikonograficzna widoków polskich miejscowości (na którą składają się zarówno prace graficzne, jak i rysunkowe) pozostały we Lwowie³⁴.

Wróćmy jednak do lat wojennych.

Po śmierci Kazimierza Tyszkowskiego cała odpowiedzialność za Ossolineum spoczęła na Profesorze Gębarowiczu, jako jedynym pozostałym przy życiu z grona kierującego instytucją przed wrześniem 1939 r. W pełni odpowiadał za ludzi, zbiory, za całość placówki. Ofiarność i energia jego i jego współpracowników spowodowały, że Lwów i Wrocław — lwowska Biblioteka Akademii Nauk USRR i wrocławskie Ossolineum poniosły tak niewielkie straty wojenne. Mieczysław Gębarow-

wicz był *de facto* ostatnim polskim dyrektorem Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, *de iure* stanowisko to powierzył mu ostatni kurator Ossolineum w 1943 r. co — jak czytamy w *Autobiografii* — z uwagi na ówczesne warunki miało charakter nominalny³⁵.

Nową sytuację stworzyło wyzwolenie Lwowa spod hitlerowskiej okupacji. Dokonane zostało przez działające od wewnątrz siły Armii Krajowej i współdziałających z nią Batalionów Chłopskich oraz przybyłą z zewnątrz Armię Czerwoną. Polacy zdołali opanować całe partie miasta chroniąc je przed zniszczeniem, a ludność przed gwałtami i represjami, których spodziewać się można było zarówno ze strony Niemców, jak i ukraińskich nacjonalistów. Regularne wojsko, Armia Czerwona, zadała niemieckim okupantom ciosy ostateczne³⁶.

Po zakończeniu działań wojennych rozpoczął się *exodus* ludności polskiej z dawnych wschodnich województw Rzeczypospolitej. Profesor Mieczysław Gębarowicz był jednym z tych, którzy zdecydowali się pozostać we Lwowie. Odrzucał też w późniejszym okresie możliwość wyjazdu do PRL, choć w czasie pierwszego wojennego pobytu we Wrocławiu i w Ossolineum proponowano mu objęcie katedry historii sztuki na uniwersytecie i stanowiska dyrektora Muzeum Śląskiego (obecnie Narodowego) w tymże mieście. We Lwowie znów — jak przed czerwcem 1941 r. — biblioteki naukowe objęła w 1944 r. Akademia Nauk Ukrainkiej SRR. Zaszły jednak istotne zmiany w strukturze biblioteki noszącej teraz nazwę Lwowskiej Biblioteki AN USRR. W jej ramach powołano początkowo tzw. Sektor Polski, utworzony z dawnego Zakładu Narodowego im. Ossolińskich oraz dawnej Biblioteki Baworowskich. Kierownictwo owego sektora powierzono Mieczysławowi Gębarowiczowi. Kolejnym stanowiskiem, jakie zajmował Profesor w bibliotece było ponowne objęcie obowiązków kierownika Gabinetu Sztuki, co pozwalało dawnemu kustoszowi Biblioteki Pawlikowskich na bezpośredni kontakt z częścią tego zbioru, kolekcją rysunku i grafiki, która — jak o tym już było powiedziane — weszła w skład Gabinetu. Sytuacja ta nie trwała jednak zbyt długo. W lutym 1950 r. Mieczysław Gębarowicz został, jak sam napisał w *Autobiografii*, wraz z innymi

starymi pracownikami biblioteki, jako *żywiol niepożądany zwolniony z pracy*³⁷. Równoległe z pracą w Gabinetcie Sztuki od 1946 r. do 1949 r. prof. dr Mieczysław Gębarowicz pełnił obowiązki zastępcy kierownika Katedry Teorii i Historii Sztuki Lwowskiego Uniwersytetu Państwowego.

Po zwolnieniu z pracy w Gabinetcie pracował jako bibliotekarz różnych instytutów Akademii Nauk Ukrainkiej SRR. W 1951 r. — pisze w swej *Autobiografii* — w związku z organizacją Oddziału Nauki o Sztuce Instytutu Nauk Społecznych AN USRR we Lwowie zostałem przydzielony jako młodszy pracownik naukowy³⁸. Uzupełnijmy tu relację Profesora informacją, że stopień ten uzyskują zwykle pracownicy radzieckich instytutów naukowych tuż po ukończeniu studiów — odpowiada on więc naszemu stopniowi asystenta. Po likwidacji wspomnianego instytutu w 1955 r. Profesor rozpoczął pracę na takim samym stanowisku w Muzeum Etnografii i Przemysłu Artystycznego, podległemu Akademii Nauk USRR (muzeum to „odziedziczyło” zbiory b. Miejskiego Muzeum Przemysłowego). W 1961 r. na podstawie dorobku naukowego, tj. bez obowiązku pisania i obrony dysertacji, M. Gębarowicz uzyskał stopień naukowy kandydata nauk, co odpowiada polskiemu stopniowi doktora; w roku następnym mianowany został starszym pracownikiem naukowym, co w instytutach naukowych ZSRR jest rezultatem zdobycia stopnia kandydackiego. W 1963 r. w lipcu został zwolniony z pracy i przeniesiony na emeryturę.

W roku poprzednim ukazała się w Toruniu książka pt. *Studia nad dziejami kultury artystycznej późnego renesansu w Polsce*³⁹. Ta pierwsza wydana po wojnie książka Profesora — przedtem od 1946 r. publikował mniejsze prace zarówno w Związku Radzieckim, jak i w Polsce⁴⁰ — ukazać się mogła dzięki energii i wypróbowanej przyjaźni p. prof. dr Jadwigi Puciata-Pawłowskiej, związanej z toruńskim Uniwersytetem im. Mikołaja Kopernika i tamtejszym Towarzystwem Naukowym, dzięki jej osobistemu wkładowi pracy edytorskiej i redakcyjnej.

Jeszcze w końcowym okresie swej etatowej pracy w Muzeum Etnografii i Przemysłu Arty-

stycznego Mieczysław Gębarowicz zakończył skrypt swej książki pt. *Psalterz Floriański i jego geneza*⁴¹, drugiej pracy, która trudom profesor Puciata-Pawłowskiej zawdzięczała swe ukazanie się w 1965 r.

Po przejściu — formalnym — na emeryturę, prof. dr Mieczysław Gębarowicz nie przerwał pracy naukowej. Wręcz przeciwnie stała się ona bardziej wytężona, czego rezultatem były liczne prace ogłoszone drukiem za życia Profesora i te, których ukazania się autor nie doznał. Żadna też sprawa związana ze sztuką i zabytkami Lwowa i regionu nie była mu obca. Ukryty nieraz w cieniu, nie zabiegający o to, by jego rola i osoba były zgodnie z wkładem jego myśli i inicjatywy odnotowane, patronował takim akcjom, jak urządzona w Lwowskiej Galerii Obrazów wystawa portretu lwowskiego XVI—XVIII w.⁴² (na podstawie zgromadzonego materiału przygotował książkę⁴³ wydaną w 1969 r.). Interesował się żywo, nieraz służąc radą i konsultacją, pracami nad podniesieniem z zaniedbania i konserwacją z przeznaczeniem na cele muzealne Zamku w Olesku, bardzo pozytywnie oceniając osobisty wkład w tę akcję dyrektora Lwowskiej Galerii Obrazów, Borysa Woznickiego.

Długowieczność Profesora stworzyła sytuację, iż stopniowo, z biegiem lat, rozstawać się musiał nie tylko ze swymi najbliższymi przyjaciółmi spośród rówieśników. Również w okresie powojennego czterdziestolecia odeszło wielu z jego dawnych uczniów i podwładnych z Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, którzy dzielili z nim najcięższe lata 1939—1944. Z racji cech swej osobowości nie był nigdy osamotniony. Wobec ludzi wymagający, tak jak i wobec siebie, może nawet surowy, był zarazem ludziom życzliwy, a skromne mieszkanko przy ul. Senatorskiej (Dobrolubowa) nr 9 było zawsze otwarte dla przyjaciół i tych miejscowych, lwowskich i tych, którzy przybywali z Polski („z zachodu” mówił zawsze Profesor). Dom prowadziła przez wiele lat — dbając w sposób wzruszający o jego zdrowie — dawna stypendystka, a potem wieloletnia pracownica Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, dr Maria Chmielowska⁴⁴, pomocna też w bieżących pracach naukowych Mieczysława Gębarowicza, przepisując na maszynie i sczytując teksty,

była jakby jego sekretarką, dopóki własna ciężka choroba nie odebrała jej sił. Douczając w czasie wojny i po jej zakończeniu młodzież polską, dr Chmielowska była łącznikiem między Profesorem, a młodszymi generacjami miejscowych rodaków, których lekturami, zainteresowaniami starał się dyskretnie kierować. Pod koniec życia patronował niebanalnej twórczości malarskiej i rysunkowej młodego lwowskiego twórcy — Władysława Szczepańskiego, z oddali emocjonował się jego pierwszymi wystawami w 1979 i 1983 r., obie odbyły się w Warszawie, w salach Stowarzyszenia Historyków Sztuki⁴⁵. Szczepański wykonał w ostatnich latach życia Profesora dwa jego portrety rysowane węglem, które portretowany oceniał bardzo wysoko.

Interesował się też żywo działalnością Polskiego Teatru Ludowego, placówki kulturalnej, która cementowała miejscową Polonię, sprzyjając podtrzymywaniu ojczystego języka i kultury, promieniując również na przedstawicieli innych narodowości.

Nadzwyczaj rozległa korespondencja prowadzona z osobami różnych pokoleń i zawodów, pilne śledzenie wszystkiego, co się w polskim życiu naukowym i kulturalnym dzieje sprawiło, że Profesor nigdy nie był od Kraju i jego spraw oderwany, choć z rzadka tylko, a z biegiem lat coraz rzadziej, mógł wyjeżdżać do Polski. Przybywający do Lwowa stypendyści, czy też osoby przejeżdżające tylko przez Lwów pozwalały na podtrzymywanie tych zawsze żywych kontaktów. Korespondencja Profesora stanowi żywą kronikę spraw dziejących się we wszystkich dziedzinach życia kulturalnego, artystycznego, naukowego. Obcując z Profesorem nie odczuwało się, że jest on od tylu lat poza krajem.

Pracował do ostatka. Na krakowskiej konferencji naukowej poświęconej Renesansowi, a zorganizowanej z okazji 400-lecia zgonu Jana Kochanowskiego odczytany został referat prof. dr Mieczysława Gębarowicza⁴⁶, którego maszynopis dosłownie w ostatnich dniach życia zdołał autoryzować i odesłać organizatorom sesji. W połowie października 1984 r. wrocławskie wydawnictwo Ossolineum skierowało do składu książkę pt. *Misericordia Domini — Pokrow — Pokrowa w sztuce i legendzie środkowoschod-*

niej Europy⁴⁷. W Poznaniu na łamach rocznika „Artium Questiones” — organu Instytutu Historii Sztuki tamtejszego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza — w druku znajduje się rozprawa Profesora pt. *Prolegomena do dziejów lwowskiej rzeźby rokokowej*. Ostatnią pracą, którą podjął Mieczysław Gębarowicz była monografia Jana Długosza, zachowane notaty świadczą jednak, że nie wyszła ona poza etap zbierania materiałów.

Patrząc na długie, i jakże czynne, życie Pro-

fesora Gębarowicza zastanawiamy się, skąd tyle energii fizycznej i duchowej brało się u człowieka z natury wątłego, nieraz ciężko chorującego, cierpiącego na chroniczną bezsenność. Sądzę, iż przekonanie o tym, że nie ma w miejscowym środowisku następców, że los złożył na niego obowiązek przekazania historycznej prawdy było siłą napędową Jego działań, którym przez całe życie towarzyszyło poczucie misji uczonego w społeczeństwie, umiłowanie wartości nieprzemijających.

Przypisy

- ¹ M. Gębarowicz, *Autobiografia. Jeden żywot w służbie nauki*. „Znak” R. 34: 1982 nr 330 s. 417.
- ² M. Gębarowicz, jw., s. 417.
- ³ M. Gębarowicz, jw., s. 424.
- ⁴ M. Gębarowicz, *K woprosu o znaczeniu tri-polskich żeńskich statuetok*. „Sowietskaja Archieologia” R. 25: 1956 s. 106—123, il.; Nadb.
- ⁵ M. Gębarowicz, *Autobiografia...*, op. cit., s. 425.
- ⁶ M. Gębarowicz, jw., s. 425.
- ⁷ M. Gębarowicz, jw., s. 434—435.
- ⁸ M. Gębarowicz, jw., s. 427.
- ⁹ M. Gębarowicz, jw., s. 417.
- ¹⁰ M. Gębarowicz, *Drzwi kościelne, tzw. płockie w Nowogrodzie Wielkim*. „Sprawozd. Tow. Naukowego we Lwowie” R. 3: 1923 s. 65—68.
- ¹¹ M. Gębarowicz, *Walo, biskup Beauvais i Paryża i jego legacje w Polsce*. Tamże, s. 68—71.
- ¹² I. Swiencicki, *Prykrasy rukopisow hałyckoj Ukrainy*. t. 1—3, Żółkiew 1922—1923; recenzja M. Gębarowicza — „Kwartalnik Hist.” R. 37: 1923 s. 429—438; Odb.
- ¹³ M. Gębarowicz, K. Tyszkowski, *Muzeum imienia XX. Lubomirskich, Biblioteka Pawlikowskich*. [W:] *Publiczne biblioteki lwowskie. Zarys dziejów*. Pod red. L. Bernackiego, Lwów 1926 s. 22—28, tabl. IX—XII; Odb.: M. Gębarowicz, K. Tyszkowski, *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich we Lwowie*. Lwów 1926 s. 19—24, tabl. IX—XII.
- ¹⁴ M. Gębarowicz, *Zbiory artystyczne Zakładu Narodowego im. XX [sic] Ossolińskich*. „Słowo Polskie” 1928 nr 145 z. 28 V (Dodatek nadzw. poświęcony Zjazdowi Bibliotekarzy i Bibliofilów w święto stulecia Ossolineum we Lwowie), s. 4. Przedruk: „Sztuki Piękne” R. 4: 1927—1928 s. 313—314; Tenże, *Muzea i zbiory ziemi lwowskiej*. „Wiad. Turyst.” R. 2: 1932 nr 5—7 s. 17—21, il.
- ¹⁵ M. Gębarowicz, *Historia zbioru*. [W:] *Rysunki Albrechta Dürera w Muzeum im. Lubomirskich we Lwowie*. Wydali M. Gębarowicz, H. Tietze. Lwów 1929 s. 5—12; edycja w jęz. niemieckim — Wien 1929 s. 7—13.
- ¹⁶ M. Gębarowicz, *Katalog rękopisów Biblioteki im. Gwałberta Pawlikowskiego*. Oprac. ..., „Rocznik Zakł. Narod. im. Ossolińskich” T. 3: 1929; Odb.; — Wyd. 2 Wrocław 1949.
- ¹⁷ M. Gębarowicz, *Początki kultu św. Stanisława i jego średniowieczny zabytek w Szwecji*. „Kwart. Hist.” R. 41: 1927 s. 719—720; Tenże, *Początki kultu św. Stanisława i jego średniowieczny zabytek w Szwecji*. „Rocznik Zakł. Narod. im. Ossolińskich” T. 1—2: 1927—1928 s. 109—269 rês., tabl. 4; Odb.
- ¹⁸ M. Gębarowicz, *Zabytki sztuki romańskiej na Śląsku*. „Sprawozdanie Tow. Naukowego we Lwowie” R. 9: 1929 s. 102—105.
- ¹⁹ M. Gębarowicz, *Architektura i rzeźba na Śląsku do schyłku XIV wieku*. Kraków 1934, Odb. z t. 3 *Historii Śląska do roku 1400*, s. 84, planów w tekście 10, tabl. 20. [Wym. *Historia...* ukazała się w całości dopiero w r. 1936].
- ²⁰ M. Gębarowicz, *Sztuka średniowieczna*. [W:] *Historia sztuki*, t. 2, Lwów 1934 s. 446, 2 nlb., il., Bibliogr., Objaśnienia wyrazów technicznych.
- ²¹ M. Gębarowicz, T. Mańkowski, *Wawelskie arrasy figuralne, Studium porównawcze*. „Sprawozd. z Czynności i Posiedzeń PAU” T. 36: 1931 nr 5 s. 5—9; Ciż sami, *Wawelskie arrasy figuralne, Studium porównawcze*. „Prace Komisji Hist. Sztuki” T. 5: 1934 s. XV—XX; Ciż sami, *Arrasy Zygmunta Augusta*. „Rocznik Krak.” T. 29: 1937 s. 3—215, rês., il.
- ²² M. Gębarowicz, *Nieznany portret Zygmunta III*. „Sprawozd. Tow. Naukowego we Lwowie” R. 16: 1936 s. 32; Tenże, *Nieznany portret króla Zygmunta III*. „Biuletyn Hist. Sztuki i Kultury” R. 4: 1936 nr 3 s. 226; Tenże, *Nieznany portret króla Zygmunta III*. [W:] *Księga pamiątkowa ku czci Leona Pinińskiego*, t. 1, Lwów 1936 s. 305—311, tabl. 1; Odb.
- ²³ M. Gębarowicz, Rec.: *Psalterz Floriański, łacińsko-polsko-niemiecki. Rękopis Biblioteki Narodowej w Warszawie*. Wyd. R. Ganszyniec, W. Taszycki, S. Kubica, Lwów 1939, „Daw-

- na Sztuka". R. 2: 1939 s. 71—83, il.; Odb. pt.: *Psalterz Floriański, Kilka uwag z powodu nowego wydania zabytku.*; Tenże, *Z badań nad Psalterzem Floriańskim.* „Sprawozd. Tow. Naukowego we Lwowie” R. 19: 1939 s. 15—17.
- ²⁴ M. Gębarowicz, *Psalterz Floriański i jego geneza.* Wrocław 1965 s. 230, nrb. 4, tabl. 32.
- ²⁵ Ludwik Bernacki (ur. w Jaworowie 12 VI 1882 r., zmarł we Lwowie 19 września 1939 r.) — historyk literatury i teatru, edytor, bibliotekarz, bibliograf, bibliofil. Od 1906 r. związany z Biblioteką Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. 5 III 1917 r. objął stanowisko zastępcy dyrektora, po śmierci Wojciecha Kętrzyńskiego od 1 VII 1918 r. dyrektora (por. *Słownik pracowników książki polskiej.* Warszawa—Łódź 1972, s. 58—59).
- ²⁶ O losach wojennych Ossolineum informuje F. Pajęczkowski, *Zakład Narodowy im. Ossolińskich w ostatnim dwudziestolecu (1928—1948).* „Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” T. 3: 1948, a także J. Trzynadłowski, *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich 1817—1967. Zarys dziejów.* Wrocław—Warszawa—Kraków 1967.
- ²⁷ Kazimierz Tyszkowski (ur. Kozłówka, pow. Brzeżany 3 VII 1894 r., zm. we Lwowie 24 IV 1940 r.) — historyk, bibliotekarz, bibliograf. W Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich 1913—1914 r. jako stypendysta. Od 1922 r. kierownik Oddziału Rękopisów, 1924 r. — kustosz, w 1939 r. — wicedyrektor (por. *Słownik pracowników książki...*, op. cit., s. 921—922).
- ²⁸ J. Trzynadłowski, op. cit., s. 122—123 — wyliczenie wszystkich referentów i tytułów ich wystąpienia.
- ²⁹ Franciszek Pajęczkowski (ur. Brody, pow. Wadowice 18 V 1905 r., zm. 19 I 1970 r. we Wrocławiu) — historyk teatru, bibliotekarz. W 1927 r. został stypendystą Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, w 1928 bibliotekarzem. W 1929 — kierownikiem Czytelni Naukowej. W kwietniu 1940 r. został kierownikiem Gabinetu Bibliotekoznawstwa w filii Biblioteki AN USRR (w skład której weszło m.in. Ossolineum); w czasie okupacji niemieckiej 1941—1944 ratował przeznaczone do spalenia księgozbiory polskie. Po zajęciu Lwowa przez wojska radzieckie w lipcu 1944 r. i ponownym włączeniu Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich do Biblioteki AN USRR objął kierownictwo Działu Opracowań. Uczestniczył w dokonaniu wyboru druków i rękopisów, które miały być przekazane Polsce. W czerwcu 1946 r. wyjechał ze Lwowa do Wrocławia, brał udział w akcji podjętej w celu umieszczenia w tym mieście zbiorów Ossolineum, odbierał w Przemysłu transporty książek i rękopisów ze Lwowa (lipiec 1946 i marzec 1947 r.). 1 X 1946 r. został kustoszem biblioteki, w 1951 r. jej dyrektorem (po K. Badeckim) por. *Słownik pracowników książki...*, op. cit., s. 655; — por. *Polski słownik biograficzny.* T. 25: 1980, s. 20—22.
- ³⁰ F. Pajęczkowski, *Zakład Narodowy im. Ossolińskich...*, op. cit. s. 38—39; relację tę przytacza też J. Trzynadłowski, op. cit., s. 124.
- ³¹ Władysław Tadeusz Wisłocki (ur. w Łące k. Sambora 27 VII 1887, zm. po 11 VII 1941 r. prawdopodobnie we Lwowie) — publicysta, bibliotekarz, bibliograf, bibliofil. Od 1907 r. związany z Biblioteką Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, w r. 1920 został kustoszem Biblioteki; por. *Słownik pracowników książki...*, op. cit., s. 966—967.
- ³² Na podstawie informacji historyka sztuki i artysty plastyka Mariana Wójciaka (1912—1967), w latach wojny pracującego w Ossolineum. Por. wspomnienie pośmiertne pióra B. Steinborn: „Biuletyn Hist. Sztuki” R. 30: 1968 nr 1.
- ³³ Szczegóły o znalezieniu w Adelinie na Dolnym Śląsku (miejscowości przemianowanej następnie na Zagrodno) skrzyń ze zbiorami zawiera praca W. Jankowerny, J. Okopień, *Zawsze pod kopułą, 150 lat Ossolineum.* Warszawa 1970 s. 162—164.
- ³⁴ Por.: T. Mańkowski, *Dzieje zbiorów graficznych Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.* „Rocznik Zakł. Narodowego im. Ossolińskich” T. 5: 1957 s. 85—116; M. Radojewski, *Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu. Zbiory Graficzne [W:] Polskie kolekcjonerstwo grafiki i rysunku, red. M. Mrozińska, S. Sawicka (Polskie zbiory graficzne).* Warszawa 1980 s. 196—200, 203.
- ³⁵ M. Gębarowicz, *Autobiografia...*, op. cit., s. 417.
- ³⁶ Zainteresowany czytelnik znajdzie szczegóły w artykule P. Lisewicza pt. *Jeszcze o Armii Krajowej we Lwowie.* „Życie Lit.” R. 33: 1983 nr 24 s. 13.
- ³⁷ M. Gębarowicz, *Autobiografia...*, op. cit., s. 418.
- ³⁸ M. Gębarowicz, tamże.
- ³⁹ M. Gębarowicz, *Studia nad dziejami kultury artystycznej późnego renesansu w Polsce.* Toruń 1962, Tow. Naukowe w Toruniu. Prace Wydz. Filologiczno-Filozoficznego, t. 13, z. 2.
- ⁴⁰ Por. poz. 49—61 umieszczonej na końcu artykułu *Bibliografii prac Mieczysława Gębarowicza.*
- ⁴¹ M. Gębarowicz, *Psalterz Floriański i jego geneza.* Wrocław 1965.
- ⁴² W. A. Owsijczuk, *Lwiwskyj portret XVI—XVIII st., Kataloż wystawky.* Lutyj — berezeń 1965 r. Kyjiw 1967, Ministerstwo Kultury URSR, Lwiwska kartynna halereja.
- ⁴³ M. Gębarowicz, *Portret XVI—XVIII wieku we Lwowie.* Wrocław 1969; por. też: Tenże, *Portret (XVI—XVII ww. na tle przemian społeczno-kulturalnych. Źródła — geneza — rozwój.* „Sprawozd. z Posiedzeń Komisji Naukowych Oddz. PAN w Krakowie” T. 11/2: 1967 [1968] s. 733—735; Nadb.
- ⁴⁴ Por. M. Gębarowicz, *Śp. Maria Chmielowska [wspomnienie].* „Tygodnik Powsz.” R. 36: 1982 nr 48 s. 7.
- ⁴⁵ Obie wystawy pod wspólnym tytułem „W walce o formę” odbyły się w lokalu wystawowym Oddziału Warszawskiego Stow. Historyków Sztuki

przy ul. Pivnej w grudniu 1979 r. i w marcu 1983 r. Recenzje Ł. Heyman, „Kultura” R. 18: 1980 nr 33 s. 11; I. Huml, „Projekt” R. 28: 1984 nr 4 s. 54—57, il.

⁴⁶ Wydanie drukiem materiałów konferencji przewidziane jest w najbliższych latach.

Bibliografia prac Mieczysława Gębarowicza

Bibliografia prac Mieczysława Gębarowicza doprowadzona do 1970 r. ukazała się w dedykowanym Profesorowi tomie pt. *Funkcja dzieła sztuki, Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki*, Szczecin, listopad 1970, wyd. PWN, Warszawa 1972 s. 313—319. Bibliografia niniejsza powtarza powyższą, uzupełniając ją recenzją poz. 75 (*Iwan Fedorow...*) umieszczoną w „Kwartalniku Hist. Nauki” (1972 nr 1) pióra Zbigniewa Wójcika, która ukazała się równocześnie z drukiem tomu *Funkcja dzieła sztuki*, a także zawiera prace Profesora opublikowane po 1970 r. w tym również prace w druku.

1923

1. *Drzwi kościelne, tzw. płockie w Nowogrodzie Wielkim*. „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego we Lwowie” R. 3: 1923 s. 65—68.
2. *Walo, biskup Beauvais i Paryża i jego legacje w Polsce*. Tamże s. 68—71.
3. Rec.: I. S. Svjencickij: *Prykrasy rukopisiv galyc'koj Ukrainy*. T. 1—3. Żółkiew 1922—1923. „Kwartalnik Historyczny” R. 37: 1923 s. 429—438; Odb.

1925

4. *Młodość i pierwsze prace Jerzego Eleutera Szymonowicza-Siemiginowskiego*. [W:] *Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera*. T. 1. Lwów 1925 s. 391—416, tabl. 4; Odb.
5. *O artystach polskich w Rzymie (Polacy uczniowie Akademii św. Łukasza w XVIII w.)*. „Przegląd Warszawski” R. 5: 1925 t. 3 s. 169—182, tabl. 4.
6. *Na marginesie przebrzmiałej rocznicy [100-lecie urodzin Juliusza Kossaka 15 XII 1824—1924]*. Tamże t. 4 s. 56—61, tabl. 2.
7. *W sprawie badań nad historią sztuki i kultury wczesnego średniowiecza polskiego*. [W:] *Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu 6—8 grudnia 1925*. T. 1: *Referaty*. Lwów 1925 [1926]; Odb.

1926

8. *Historia literatury na IV Zjeździe Historyków Polskich w Poznaniu*. „Ruch Literacki” R. 1: 1926 s. 40—42.
9. *Muzeum imienia XX. Lubomirskich, Biblioteka Pawlikowskich*. [W:] *Publiczne biblioteki lwowskie. Zarys dziejów*. Pod red. L. Bernackiego.

⁴⁷ M. Gębarowicz, *Misericordia Domini, Pokrow, Pokrowa w sztuce i legendzie środkowoschodniej Europy*. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk — 1986, PAN Instytut Sztuki, Studia z historii sztuki t. 38.

Lwów 1926 s. 22—28, tabl. IX—XII Wspólnie z K. Tyszkowskim; Odb. pt.: *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich we Lwowie*. Lwów 1926 s. 19—24, tabl. IX—XII.

10. Rec.: L. Lepszy, S. Tomkowicz: *Zabytki sztuki w Polsce*, T. 1: *Kościół i klasztor OO. Dominikanów w Krakowie*. Kraków 1924. „Rocznik Krakowski” t. 20: 1926 s. 164—172; Nadb.
11. *Z puścizny rękopiśmiennej po Pawle Stelmachu (Przyczynek do dziejów myśli słowiańskiej)*. „Przewodnik Bibliograficzny” R. 7: 1926 s. 242—244.

1927

12. *Początki kultu św. Stanisława i jego średnio-wieczny zabytek w Szwecji*. „Kwartalnik Historyczny” R. 41: 1927 s. 719—720.

1928

13. *Wizerunki znakomitych ludzi w Polsce wydane staraniem Xawerego Preka*. Lwów 1928 s. 30, il.
14. *Zbiory artystyczne Zakładu Narodowego im. [X]X [sic] Ossolińskich*. „Słowo Polskie” 1928 nr 145 z 28 V (Dodatek nadzwyczajny poświęcony Zjazdowi Bibliotekarzy i Bibliofilów w święto stulecia Ossolineum we Lwowie). s. 4. [Przedruk:] „Sztuki Piękne” R. 4: 1927—1928 s. 313—314.
15. *Początki kultu św. Stanisława i jego średnio-wieczny zabytek w Szwecji*. „Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 1—2: 1927—1928 s. 109—269, rés., tabl. 4; Odb. Rec.: „Głos Lwowa” R. 3: 1928 nr 3/29 s. 8. K. Estreicher, „Rocznik Krakowski” t. 22: 1929 s. 164—173, il.; Nadb.; J. Güttler, *Legenda o św. Stanisławie w sztuce szwedzkiej*. „Dziennik Lwowski” 1928 z 2 i 5 IX; H. Węgr.: *Z ostatnich badań nad św. Stanisławem*. „Czas” 1928 nr 106 z 9 V s. 2.

1929

16. *Geschichte der Zeichnungen*. [W:] *Albrecht Dürers Zeichnungen im Lubomirski-Museum in Lemberg herausgegeben von ... und Hans Tietze*. Wien 1929 s. 7—13, tab. 24.
17. *Historia zbioru*. [W:] *Rysunki Albrechta Dürera w Muzeum im. Lubomirskich we Lwowie*. Wydali ..., Hans Tietze. Lwów 1929 s. 5—12, tabl. 24.
18. *Katalog rękopisów Biblioteki im. Gwałberta Pawlikowskiego*. Oprac... „Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” R. 3: 1929; Odb. Rec.: Ł. Ch[ar]ewiczowa] „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” t. 1: 1931 s. 196.

19. *Zabytki sztuki romańskiej na Śląsku*. „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie” R. 9: 1929 s. 102—105. Rec.: T. Dobrowolski „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” R. 4: 1932—1933 [1934] s. 298—299.
- 1931
20. *Wawelskie arrayy figuralne, studium porównawcze*. Wspólnie z T. Mańkowskim. „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU” t. 36: 1931 nr 5 s. 5—9. [Przekład na jęz. francuski:] „Bulletin International de l’Académie Polonaise des Sciences et des Lettres”. Classe de philologie. Classe d’histoire et de philosophie. 1931 s. 95—101; Nadb.
- 1932
21. *Muzea i zbiory sztuki ziemi lwowskiej*. „Wiadomości Turystyczne” R. 2: 1932 nr 5—7 s. 17—21, il.
22. *Obrazy i rzeźby* [na Wystawie zabytków ormiańskich we Lwowie]. „Posłaniec św. Grzegorza” R. 6: 1932 nr 9—11 (64—66) s. 143—151, il. [Przedruk:] *Wystawa zabytków ormiańskich we Lwowie*. Lwów 1933 s. 15—23, il.
23. Rec.: Ks. Z. Obertyński: *Pontificale arcybiskupa lwowskiego Jana Rzeszowskiego w Bibliotece Kapitulnej w Gnieźnie*. Lwów 1930. „Przegląd Teologiczny” R. 13: 1932 s. 142—146.
- 1934
24. *Architektura i rzeźba na Śląsku do schyłku XIV wieku*. Kraków 1934 (odb. z t. 3 *Historii Śląska do roku 1400*). ss. 84, planów w tekście 10, tabl. 20. [Odbitka ta ukazała się dwa lata wcześniej, niż całość t. 3 *Historii Śląska do roku 1400*].
25. *L’architecture et la sculpture en Silésie jusqu’au déclin du XIVe siècle*. [Kraków 1934]; Nadb. résumé z 3 t. *Historii Śląska do roku 1400*, s. 791—813.
[Por. uwagę do pozycji 24].
26. *Sztuka średniowieczna*. Lwów 1934, *Historia sztuki*, t. 2, s. 446, 2 nlb., il., Bibliogr., Objaśnienia wyrazów technicznych. Rec.: U.M. Pierwsza polska historia sztuki. „Dziennik Wileński” 1934 nr 287 z 21 X „Dodatek Kult.-Lit.” s. IV; J. Kilian-Stanisławska, *Historia M. Gębarowicza. Nowa rewizja średniowiecza*. „Kurier Poranny” 1938 nr 171 z 23 VI s. 3—4; T. Mańkowski, *Nareszcie polska historia sztuki*. „Akcja Narodowa” R. 1: 1934 nr 15 s. 3; T. Podhorecki, *Co nowego w kulturalnym Lwowie*. „Kurier Pozn.” 1934 nr 479 z 21 X s. 10; T. Pomian Kruszyński, *Historia sztuki*. „Czas” 1934 nr 353 z 24 XII s. 7; J. Puciata-Pawłowska, *Doniosłe wydawnictwo*. „Tygodnik Ilustrowany” 1935 — 1 półr., s. 618—619; M. Walicki, *Polska synteza sztuki średniowiecznej*. „Pion” R. 3: 1935 nr 52 s. 34; tenże. „Nowa Książka” R. 3: 1936 nr 2 s. 83—84.
27. *Wawelskie arrayy figuralne; studium porównawcze*. Wspólnie z T. Mańkowskim. „Prace Komisji Hist. Sztuki” t. 5: 1934 s. XV—XX, il. (w dziale *Sprawozdania z posiedzeń*, 28 V 1931).
28. *Mogilno — Płock — Czerwińsk. Studia nad organizacją kościoła na Mazowszu w XI i XII w.* [W:] *Prace historyczne w 30-lecie działalności profesorskiej Stanisława Zakrzewskiego*. Lwów 1934 s. 113—174; Odb.
- 1935
29. *Aleksander (zm. 1156) biskup płocki. Polski słownik biograficzny*. t. 1. Kraków 1935.
30. *Stosunki artystyczne Śląska z innymi dzielnicami polskimi*. Katowice 1935 s. 26 (*Polski Śląsk. Cykl odczytów wygłoszonych w Katowicach w sezonie 1935/36*). Rec.: T. Dobrowolski: *Prace naukowe poświęcone sztuce śląskiej (1933—1936)*. „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” R. 5: 1934—1935 [1936], s. 334—335; H. Kohlhäuser. „Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens” t. 70: 1936 s. 508—509.
31. *Wschód i Zachód w sztuce polskiej*. „Sprawozd. Towarzystwa Naukowego we Lwowie” R. 15: 1935 s. 146—153; Odb.
32. [Wypowiedzi w dyskusji]. *Pamiętnik organizacyjnego Zjazdu Historyków Sztuki w Krakowie w dniach 2—4 października 1934 r.* Pod red. T. Sztybelowskiego. Kraków 1935 s. 50—51, 72, 76, 79.
- 1936
33. *Architektura i rzeźba na Śląsku do schyłku XIV w.* [W:] *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*. Pod red. W. Semkowicza. T. 3. Kraków 1936 s. 1—84, il. tabl. 20, rés. s. 791—813; Nadb. Rec.: T. Dobrowolski: *Prace naukowe poświęcone sztuce śląskiej...*, op. cit., s. 336—337; J. Puciata-Pawłowska. „Pion” R. 4: 1936 nr 11 s. 7; K. Tymieniecki: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, tom III. „Nowa Książka” R. 4: 1937 nr 3, s. 127; M. Walicki: *Nowe wydawnictwa z historii sztuki średniowiecznej w Polsce*. „Biuletyn Hist. Sztuki i Kultury” R. 4: 1936 s. 213—217.
34. *Nieznaný portret króla Zygmunta III*. „Sprawozd. Towarzystwa Naukowego we Lwowie” R. 16: 1936 s. 32.
35. *Nieznaný portret króla Zygmunta III*. „Biuletyn Hist. Sztuki i Kultury” R. 4: 1936 nr 3 s. 226.
36. *Nieznaný portret króla Zygmunta III*. [W:] *Księga pamiątkowa ku czci Leona Pinińskiego*. T. 1. Lwów 1936 s. 305—311, tabl. 1; Odb. Rec.: S. Herbst. „Kwartalnik Historyczny” R. 50: 1936 z. 4 s. 772.
37. *Stan i potrzeby nauki polskiej o Śląsku w zakresie historii sztuki*. [W:] *Stan i potrzeby nauki polskiej o Śląsku*. Pod red. R. Lutmana. Katowice 1936 s. 373—390, bibliogr. „Pamiętnik Instytutu Śląskiego” T. 1; Odb. Rec.: T. Dobrowolski: *Prace naukowe poświęcone sztuce śląskiej...*, op. cit., s. 340.
- 1937
38. *Archeologia historyczna*. „Kwartalnik Historyczny” R. 51: 1937 z. 1—2 s. 412—424; Odb.

39. *Arrasy Zygmunta Augusta*. Wspólnie z T. Mańkowskim. „Rocznik Krakowski” t. 29: 1937 s. 3—215, rés., il.
40. *Polska, Węgry czy Sycylia odbiorcą listu Paschalis II J.-L. nr 6570*. „Kwartalnik Historyczny” R. 51: 1937 s. 513—553; Odb. Lwów 1938.
- 1938
41. *Katalog rękopisów Biblioteki im. Gwalberta Pawlikowskiego opracował...* „Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” t. 3: 1938; Odb.
42. *La peinture polonaise d'époque des Jagellons*. „La France et la Pologne dans leur relations artistiques”. R. 1: 1938 nr 4 s. 355—365, tabl. 3 [Rec. pracy:] M. Walicki: *La peinture d'autels et de retables en Pologne au temps des Jagellons. Avec une introduction de Pierre Francastel*. Paris 1937.
43. *Vitruve en Pologne au XVe s.* „Bulletin International de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres”. Classe de philologie..., 1938 nr 4—6 s. 80—84.
44. Rec.: M. Walicki: *Kolegiata w Tumie pod Łęczycą*. Łódź 1938. „Dawna Sztuka” R. 1: 1938 s. 344—349, il.
45. Rec.: M. Walicki: *Pierwotny wygląd portalu czerwińskiego opactwa*. „Biuletyn Hist. Sztuki i Kultury” R. 5: 1937. „Dawna Sztuka” R. 1: 1938 s. 338—344, il.
- 1939
46. Rec.: *Psalterz Floriański, łacińsko-polsko-niemiecki. Rękopis Biblioteki Narodowej w Warszawie*. Wyd. R. Ganszyniec, W. Taszycki, S. Kubica, Lwów 1939. „Dawna Sztuka” R. 2: 1939 s. 71—83, il.; Odb. pt. *Psalterz Floriański. Kilka uwag z powodu nowego wydania zabytku*.
47. *Z badań nad Psalterzem Floriańskim*. „Sprawozdania Tow. Naukowego we Lwowie” R. 19: 1939 s. 15—17. Rec.: ks. A. Klawek: *Psalterz Floriański*. „Słowo Narodowe” R. 3: 1939 nr 46.
- 1940
48. *Iluminowane inkunabuły w Lwowskiej Filii Biblioteki Akademii Nauk USRR*. [Referat wygłoszony na sesji naukowej zorganizowanej ku czci Gutenberga w 500-lecie wynalezienia druku, z powodu wojny niemiecko-radzieckiej materiały sesji nie ukazały się drukiem; o sesji por. F. Pajączkowski, *Zakład Narodowy im. Ossolińskich w ostatnim dwudziestoleciu (1928—1948)*. Wrocław 1948 [Nadb. z „Rocznika Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” t. 3: 1948].
- 1946
49. *Witruwiusz w Polsce w w. XV*. „Prace Komisji Hist. Sztuki” t. 8: 1939—1946, s. 248—250.
- 1949
50. *Katalog rękopisów Biblioteki im. Gwalberta Pawlikowskiego opracował...* Wyd. 2 [W:] *Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu*. T. 2. Wrocław 1949, s. [1] — [148].
- 1954
51. *Roľ Ivana Fedorova i jeho chudožn'oi spadščiny v rozvytku grafiky na Ukraïni v XVI—XVIII st.* [W:] *Vikovična družba narodiv — brativ*. Kyiv 1954 s. 79—106, il.; Nadb.
- 1956
52. *K voprosu o značenii tripol'skich ženskich statuetok*. „Sovetskaja Archeologija” R. 25: 1956 s. 106—123, il.; Nadb.
53. *Oczyrna starego ossolińczyka*. [W:] *Zakład imienia Ossolińskich 1827—1956. W dziesięciolecie działalności we Wrocławiu*. Wrocław 1956 s. 145—149, streszczenia w jęz. franc. i ros. s. 178—181; 217—220.
- 1957
54. *Z dziejów przemysłu budowlanego XVI—XIX wieku*. [W:] *Księga ku czci Władysława Podlachy*. Wrocław 1957. Wrocławskie Tow. Naukowe — Rozprawy Komisji Hist. Sztuki, t. 1, s. 143—157, tabl. na s. 249—258; Odb. Rec.: A. Wyrobisz: „Kwartalnik Hist. Kultury Materialnej” R. 6: 1958 nr 4 s. 736—737.
- 1958
55. *Ilarion Semenovič Svjencickij i mystectvoznavstvo*. [W:] *Pytannja slov'janskogo movoznavstva*. T. 5 Lwów 1958 s. 25—32.
- 1959
56. *Przedmowa*. [W:] T. Mańkowski, *Orient w polskiej kulturze artystycznej*. Wrocław — Warszawa — Kraków 1959. Studia z historii sztuki pod red. M. Walickiego. T. 8 s. 7—20.
57. *Z istorii Ukraïns'kogo Deržavnogo Muzeju Etnografii ta Chudožn'ogo Promyslu AN URSSR*. Wspólnie z I. V. Gurgula, M. K. Ivasjuta. „Materiały z Etnografii ta Mystectvoznavstva” R. 4: 1959 s. 3—12, il.; Nadb.
- 1960
58. [Rozdziały poświęcone historii rzeźby na Ukrainie] [W:] *Očerki iskusstva narodov SSSR. Plan prospekt*. T. 1—8. Moskwa 1960 s. 101—104, 195—200.
59. *Nowo odnaleziony zabytek iluminatorstwa epoki zyguntowskiej*. Wrocław 1960. Wrocławskie Tow. Naukowe. Prace Komisji Hist. Sztuki, t. 2 s. 5—78, tabl. na s. 203—216; Nadb.
- 1961
60. *Uwagi o sklepieniach piastowskich w Polsce*. Wspólnie z M. Morelowskim. „Sprawozdania Wrocławskiego Tow. Naukowego” Seria A, t. 16: 1961 [1963] s. 85—86.
61. *Harasimowicz Marceli (1859—1935)*. *Polski Słownik Biograficzny*. t. 9: 1960—1961.
- 1962
62. *Studia nad dziejami kultury artystycznej późnego renesansu w Polsce*. Toruń 1962. Tow. Naukowe w Toruniu. Prace Wydziału Filologiczno-Filozoficznego, t. 13 z. 2 s. 410, 6 nb., rés., il. Rec.: T. Chrzanowski: *Piękna sztuka pisania o sztuce*. „Tygodnik Powszechny” R. 21: 1967 nr 26 s. 6; J. Kowalczyk: *Znakomita rozprawa o rzeźbie kręgu lwowskiego na przełomie XVI*

i XVII stulecia. „Biuletyn Hist. Sztuki” R. 26: 1964 nr 1 s. 53—59, il.; J. Lapiarczyk, J. Ross: *Studia renesansowe Gębarowicza*. „Życie Literackie” R. 14: 1964 nr 1/623 s. 4.

1965

63. *Psalterz Floriański i jego geneza*. Wrocław 1965 ss. 230 nlb. 4, tabl. 32, errata. Rec.: T. Chrzanowski: *Piękna sztuka pisania o sztuce*, op. cit.; T. A. Eckman. „Books Abroad” 1967 nr 3 s. 357; Z. Kozłowska-Budkowa. „Małopolskie Studia Hist.” R. 11: 1966 z. 1—2 (32—33) s. 114—119; J. Krzyżaniakowa. „Studia Źródłoznawcze”. t. 12: 1967 s. 191—194; L. Matusik. „Sobótka” R. 22: 1967 nr 1—2, s. 208—214; J. B. Neveux. „Bibliothèque d’Humanisme et Renaissance” t. 28: 1966 s. 490—491; M. Zlat. „Biuletyn Hist. Sztuki” R. 29: 1967 nr 1 s. 80—85.

1966

64. *Szkice z historii sztuki XVII w.* Toruń 1966. Tow. Naukowe w Toruniu. Prace Wydziału Filologiczno-Filozoficznego t. 16 z. 3 ss. 334, 2 nlb., il., rés. Rec.: T. Chrzanowski: *Piękna sztuka pisania o sztuce*, op. cit.; J. Kowalczyk: *O sztuce kręgu lwowskiego opus secundum*. „Biuletyn Hist. Sztuki” R. 32: 1970 nr 3—4 s. 341—348, il. A. Osęka. „Nowe Książki” R. 18: 1966 nr 15/393 s. 945—946.
65. *Z dziejów piśmiennictwa XVI—XVIII w.* „Roczniki Biblioteczne” R. 10: 1966 z. 1—2 s. 1—83, tabl. 30. streszczenie w jęz. franc. i ros.; Nadb.

1967

66. *Jeszcze o Psalterzu Floriańskim*. [Odpowiedź na rec. Z. Kozłowskiej-Budkowej]. „Studia Hist.” R. 10: 1967 z. 1—2 (36—37) s. 171—181; Nadb.
67. *O iluminowanych dokumentach epoki baroku*. „Biuletyn Hist. Sztuki” R. 29: 1967 nr 4 s. 459—478, rés., il.
68. *Portret XVI—XVII w. na tle przemian społeczno-kulturalnych*. Źródła — geneza — rozwój. „Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych Oddziału PAN w Krakowie”. 11/2: 1967 [1968], s. 733—735; Nadb.
69. *Tadeusz Mańkowski 1878—1956*. Wspomnienia pośmiertne. „Roczniki Biblioteczne” R. 11: 1967 z. 1—2 s. 31—34, il.; streszczenie w jęz. franc. i ros.

70. *Zbiory muzealne w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich*. [W:] Ossolineum. *Księga pamiątkowa w 150-lecie Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*. Wrocław 1967 s. 117—142; Nadb.

1968

71. *Skul’ptura ta riz’blennja*. [W:] *Istorija ukrains’kogo mystectva v šesti tomach*. T. 3: *Mystectvo drugoi polovyny XVII—XVIII stolittja*. Kyiv 1968 s. 126—151, il. 103—123.
72. *Stanisław Anserinus — zapomniany archiwista XVI stulecia*. „Studia Źródłoznawcze”. 13: 1968

s. 91—121, rés., il.; Nadb. Rec.: M. Kosman. „Archeion” t. 54: 1970 s. 230—232.

73. *Symbolika w architekturze, jej pojęcie i rola*. [W:] *Sarmatia artistica, Księga pamiątkowa ku czci profesora Władysława Tomkiewicza*. Warszawa 1968 s. 273—287; Nadb.

1969

74. *Artyści — przedsiębiorcy epoki Renesansu*. „Biuletyn Historii Sztuki” R. 31: 1969 nr 3 s. 257—275, rés., il.
75. *Iwan Fedorow i jego działalność w latach 1569—1583 na tle epoki*. Cz. 1: *Poprzednicy*. „Roczniki Biblioteczne” R. 13: 1969 z. 1—2 s. 5—95. Cz. 2: *Opiekunowie i współpracownicy*. Tamże, z. 3—4 s. 393—481; streszczenie w jęz. franc. i ros.; Nadb. Rec.: Z. Wójcik. *Kwartalnik Historii Nauki* R. 17: 1972 nr 1 s. 130—133.
76. *Korzeniowska Wanda (1883—1935)*. *Polski Słownik Biograficzny*. t. 14: 1969.
77. *Portret XVI—XVIII wieku we Lwowie*. Wrocław 1969 ss. 140, 4 nlb., 85 il., rés. Rec.: Abe [A. Biernacki]: *Swego nie znamy*. „Twórczość” R. 26: 1970 nr 11 s. 159—160; I. Turnau. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” R. 19: 1971 nr 2 s. 310—311.

1970

78. *Na śladach polskich bibliotek królewskich*. „Roczniki Biblioteczne” R. 14: 1970 z. 1—2, s. 113—139, tabl. 2, streszczenie w jęz. franc. i ros.; Nadb.

1973

79. *Materiały źródłowe do dziejów kultury i sztuki XVI—XVIII w.* Zebrał i opracował... Wrocław 1973. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, PAN, Instytut Sztuki, „Źródła do dziejów sztuki polskiej” t. 3 s. 447, 3 nlb, tabl. 45, errata. Rec.: E. Kowicka. „Kwartalnik Historyczny” R. 82: 1975 nr 2 s. 438—440.

1974

80. *Mańkowski Tadeusz (1878—1956)*. *Polski Słownik Biograficzny*. t. 19: 1974 z. 83.

1975

81. Rec.: *Wstęp do historii sztuki*. T. 1 — *Przedmiot — metodologia — zawód*. Red. naukowa i przedmowa P. Skubiszewski. Warszawa 1973. PWN, s. 587, 1 nlb. „Biuletyn Hist. Sztuki” R. 37: 1975 nr 3 s. 274—279.

1976

82. *Album Poturzycki*. *Nowe materiały do dziejów architektury epoki saskiej*. „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” R. 21: 1976 z. 2 s. 77—114, 38 tabl., streszczenie w jęz. ang.; Nadb.
83. *Niektóre zagadnienia metodologii historii sztuki*. „Biuletyn Historii Sztuki” R. 38: 1976. Cz. 1 — nr 2 s. 138—153, rés.; Cz. 2 — nr 4 s. 329—355, il., rés.

1978

84. *Dzieła złotnictwa polskiego pochodzenia w skarbcu Zamku Królewskiego w Monachium*. „Studia do Dziejów Wawelu” t. 9: 1978, s. 299—329, il., rés.

1980

85. Jan Andrzej Próchnicki (1553—1633), *Mecenas i bibliofil. Szkic z dziejów kultury w epoce kontrreformacji*. Kraków 1980 Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak” ss. 233, 3 nlb, 19 il. Rec.: A. Biernacki: „Bywszy w Rusi — do domu mus”. „Twórczość” R. 38: 1982, nr 2, s. 132—134; T. Chrzanowski: *Nowe prace Mieczysława Gębarowicza*. „Znak” R. 35: 1983 nr 4 s. 704—705; M. Cubrzyńska-Leonarczyk. *Roczniki Biblioteczne*” R. 26: 1982 z. 1—2 s. 369—375; A. F. Dziuba. „Studia Theologica Varsoviensis” R. 21: 1983 nr 2 s. 283—286; M. Kosman. „Kwartalnik Historyczny” R. 89: 1982 nr 2—3 s. 492—493; S. [S.] Nicieja: *Metropolita bibliofil*. „Opole” R. 13: 1982 nr 8 s. 20—21 [z fotografią M. Gębarowicza]; J. Tazbir. „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” t. 27: 1982 s. 244—245.

1981

86. *Początki malarstwa historycznego w Polsce*. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1981. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. PAN Instytut Sztuki, *Studia z Historii Sztuki* t. 34 ss. 194, 2 nlb, rés., 81 il., errata. Rec.: T. Chrzanowski: *Nowe prace...*, op. cit., s. 698—703; J. Tazbir. „Przeegląd Historyczny” t. 73: 1982 z. 1—2 s. 127—129.
87. *Wawrzyniec-Laurenty Krzczonowicz, nieznan sztycharz drugiej połowy XVII wieku*. „Folia Historiae Artium” t. 17: 1981, s. 49—120, 26 il., rés.; Nadb.

1982

88. *Autobiografia. Jeden żywot w służbie nauki*. „Znak” R. 34: 1982 nr 5 s. 416—442.
89. *Śp. Maria Chmielowska [wspomnienie]*. „Tygodnik Powszechny” R. 36: 1982 nr 48 s. 7.

1985

90. Przedmowa [W:] J. I. Gadacz: *Słownik polskich kapucynów*. T. 1 A—L. Słowo wstępne K. Wojtyła. Wrocław 1985. Wydawnictwo OO Kapucynów, s. 9—11.
91. *Próchnicki (Pruchnicki) Jan Andrzej. Polski Słownik Biograficzny* t. 28: 1985.

1986

92. *Misericordia Domini, Pokrow, Pokrowa w sztuce i legendzie środkowowschodniej Europy*. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1986. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. PAN Instytut Sztuki, *Studia z Historii Sztuki* t. 38 ss. 209, 1 nlb, 150 il.

w druku:

93. *Prolegomena do dziejów lwowskiej rzeźby rokokowej*. „Artium Questiones” Rocznik Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, t. 3.
94. Referat na konferencji poświęconej Janowi Kochanowskiemu w Krakowie (IX 1984) *Życie kulturalne Lwowa, podobieństwa i różnice z Krakowem*.

Prace dedykowane Profesorowi Mieczysławowi Gębarowiczowi, bibliografie Jego publikacji, artykuły omawiające Jego działalność i wspomnienia pośmiertne

1. *Funkcja dzieła sztuki*, Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Szczecin, listopad 1970. Warszawa 1972. [dedykacja: Panu Profesorowi doktorowi Mieczysławowi Gębarowiczowi, wybitnemu uczonemu — Stowarzyszenie Historyków Sztuki].
2. St. Lorentz, *Mieczysław Gębarowicz*. [W:] *Funkcja dzieła sztuki...*, op. cit., s. 307—312.
3. J. M. Michałowski, *Bibliografia prac Mieczysława Gębarowicza*. [W:] *Funkcja dzieła sztuki...*, op. cit., s. 313—319.
4. J. Hordyński, *Prawie powrót* [wiersz dedykowany Prof. M. Gębarowiczowi]. „Życie Lit” R. 30: 1980 nr 51/52 s. 13.
5. St. Lorentz, „Przeegląd Katolicki” R. 72: 1984 nr 17.
6. St. S. Nicieja, *Prof. dr Mieczysław Gębarowicz (1893—1984)* [wspomnienie pośmiertne]. „Opole” R. 15: 1984 nr 11 s. 21 (z fot. Zmarłego).
7. T. Witkowska-Żychiewicz, *Życie w służbie nauki*. „Tygodnik Powsz.” R. 38: 1984 nr 40 s. 4 [z fot. Zmarłego].
8. H. Mossing, *Z przemówienia nad grobem Profesora Gębarowicza*. „Tygodnik Powsz.” R. 38: 1984 nr 40.
9. Program uroczystego wieczoru poświęconego pamięci Profesora Mieczysława Gębarowicza (1893—1984) w Muzeum Archidiecezji Warszawskiej 28 X 1984 r. — J. Hordyński, *Prawie powrót* (por. poz. 4) s. 4; ks. A. Przekaziński, *Słowo wprowadzające* s. 4; P. Parandowski, *Wolność Gębarowicza* s. 5; St. Lorentz, *Mieczysław Gębarowicz* (fragment artykułu por. poz. 5) s. 6—7; Mieczysław Gębarowicz, *Autobiografia. Jeden żywot w służbie nauki* (fragment tekstu, *Bibliogr. poz. 88*) s. 6—12. Ponadto wygłoszono następujące referaty: St. Lorentz, „Wspomnienie”; J. M. Michałowski, „Życiorys Profesora”; T. Dobrzeniecki, „Mieczysław Gębarowicz — historyk sztuki nowożytny”; St. Trawkowski, „Mieczysław Gębarowicz — mediewista”; W. Szolginia, „Wspomnienie”; M. Hilchen, „Mieczysław Gębarowicz — księgoznawca i bibliofil”; H. Samsonowicz, „Słowo o Profesorze”.
10. „Seminaria Niedzickie” t. 2: 1985. [tom dedykowany pamięci Profesorów: Tadeusza Dobrowolskiego, Mieczysława Gębarowicza, Władysława Tomkiewicza].
11. S. S. Nicieja, *Mieczysław Gębarowicz*. „Kwartalnik Historyczny” R. 92: 1985 nr 1 s. 205—210.

12. A. J. Leinwand, *Wieczór poświęcony pamięci profesora Mieczysława Gębarowicza* [zorg. 11 grudnia 1984 r. przez Sekcję Historii Najnowszej Tow. Miłośników Historii]. Tamże nr 2 s. 494—496.

13. Z. J. Wójcik, *Mieczysław Gębarowicz (1893—1984)*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 31: 1986 nr 1 s. 223—231.

Janusz Maciej Michałowski

Mieczysław Gębarowicz — une vie au service de la science et de la culture

Le professeur docteur Mieczysław Gębarowicz, historien d'art, muséologue et historien, est né à Jarosław le 12 décembre 1893. Il est mort le 2 septembre 1984 à Leopold (en polonais: Lwów, en ukrainien: Lviv, en russe: Lvov) où il avait terminé ses études universitaires et où il avait travaillé toute sa vie comme pédagogue et muséologue. Il se doctorisa en 1921 après des études d'histoire et d'histoire de l'art. En 1922 il commença à travailler à l'Institut National Ossoliński de Leopold — une institution scientifique créée en 1817 et renommée dans toute la Pologne. Au début il était bibliothécaire, responsable pour la Collection Pawlikowski (composée d'une riche collection de livres, de manuscrits, de graphiques et de dessins). En 1923 il fut nommé conservateur du Musée Lubomirski qui faisait partie de l'Institut Ossoliński et qui était l'un des plus importants musées polonais, ouverts au grand public dans les années 1918—1939. En 1922, 1923, 1925, 1929, 1930 et 1939 il fit de longs voyages en Italie, en France, en Espagne, en Belgique, en Allemagne, en Tchécoslovaquie et en Autriche. De 1923 à 1938 il enseigna l'histoire de l'art au Département d'Architecture de l'École Polytechnique de Leopold. En 1928 il se fit agréger en histoire de l'art à l'Université Jean-Casimir à Leopold et en 1936 il obtint le titre de professeur ès Lettres. En septembre 1939, pendant le siège de Leopold par les allemands, il travailla à mettre en sécurité les collections muséales. Après la mort du directeur de l'Institut National Ossoliński, Ludwik Bernacki (le 18 septembre), il devint l'un des trois conservateurs en chef à diriger l'Institut. Lorsque Leopold passa à la République Socialiste d'Ukraine, l'Institut National Ossoliński devint une filiale de la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de la RSS d'Ukraine de Kiev et le Musée Lubomirski cessa d'exister. Le professeur Gębarowicz devint alors le chef du Cabinet des Beaux-Arts, créé dans le cadre de cette succursale de Leopold.

Au début de la guerre entre les allemands et les soviétiques, le 30 juin 1941, les armées allemandes entrèrent à Leopold. Les allemands confisquèrent, malgré l'opposition active du professeur, la collection de dessins d'Albrecht Dürer qui ne revint plus en Pologne (actuellement elle se trouve à New York). Après la mort du conservateur K. Tyszkowski (le 25 avril 1940), et après l'arrestation par la police ukrainienne (qui collaborait avec les allemands) du conservateur T. W. Wisłocki, qui disparut à jamais sans laisser de traces, le professeur Gębarowicz resta le seul des

trois conservateurs qui étaient à la tête de l'Institut National Ossoliński depuis la mort du directeur Bernacki. *De facto*, il était le directeur de l'Institut pendant les années difficiles de l'occupation de la ville par les allemands. C'est grâce à lui et à ses collaborateurs les plus proches que les collections de l'Institut échappèrent à la destruction. *De iure*, le dernier curateur de l'Institut, prince Lubomirski, avait confié au professeur Gębarowicz la fonction de directeur de l'Institut, ce qui, vu la situation présente, n'avait qu'une valeur nominale. Après la libération de Leopold par l'Armée Rouge et par les forces de la Résistance polonaise de la ville, Leopold revint à nouveau à l'Union Soviétique et l'Institut National Ossoliński à l'Académie des Sciences de la RSS d'Ukraine. On créa la Bibliothèque de l'Académie des Sciences à Leopold avec un „Secteur Polonais” dont le professeur Gębarowicz prit la direction. Lorsqu'une partie des collections de la bibliothèque fut transmise à l'Institut National Ossoliński, réactivé en Pologne, à Wrocław, le „Secteur Polonais” cessa d'exister. Dans les années 1951—1963, Mieczysław Gębarowicz travailla dans différentes institutions scientifiques de Leopold et dernièrement au Musée d'Ethnographie et de l'Industrie Artistique de l'Académie des Sciences de la RSS d'Ukraine. Il publia avant et après la guerre, en Pologne et en Union Soviétique, un grand nombre d'articles et de dissertations d'histoire, d'histoire de l'art et d'histoire de la culture artistique. Il ne cessa de travailler jusqu'à la mort mais il ne put terminer la monographie sur la vie de l'historien polonais du XVème siècle, Jan Długosz, qu'il avait commencé à écrire dans les dernières années de sa vie. Bien que résidant à Leopold, il visitait relativement souvent la Pologne et maintenait d'étroits contacts avec les milieux scientifiques. L'Association des Historiens d'Art lui attribua le titre de membre honoraire. Tous ses travaux, édités ou en publication, sont énumérés dans la *Bibliographie* à la fin de cet article. Parmi les travaux dédiés au Professeur, on trouve deux tomes de conférences scientifiques organisées par l'Association des Historiens d'Art ainsi que le poème d'un poète polonais contemporain, Jerzy Hordyński. Ces travaux, tout comme les nécrologues, les souvenirs et les sessions consacrées à la vie du Professeur Gębarowicz sont aussi énumérés. Mieczysław Gębarowicz — homme des sciences et citoyen exemplaire qui consacra toute sa vie au service des hommes, de la Patrie et de la Science — a une influence notable sur les humanistes polonais contemporains.